

Sociální vyloučení Romů

Opatření komunistického režimu

- Násilné **usazení** na místě zastižení (zákon 1958) – kočovala už jen malá skupina lidí (Olaši), kterým byla odmontována kola od vozů a museli se usadit tam, kde zrovna byli → roztrhané rodiny, nevhodná umístění do zaměstnání, která byla zrovna po ruce; bez vztahu k dané lokalitě a společnosti; násilný **rozptyl** (likvidace nežádoucích romských soustředění 1965) – rušení osad na Slovensku a posílání jejich obyvatel do průmyslových oblastí Česka → rozdělení tradičních rodových komunit narušilo možnost kontroly vnitřního morálního řádu a působnost jejich přirozených autorit; v nových lokalitách spolu žili romské skupiny (kastovní, etnické), které necítily žádnou kolektivní solidaritu; nepřikladné okolí (nízká sociální úroveň dělnických sídlišť); devastace nových bytů vzhledem k nezvyku na toto bydlení (dosud kočování nebo jednoduchá obydlí v osadách, blízce spjatá s přírodou); zhoršení zdravotního stavu romské populace (špatná hygiena a životospráva v novém prostředí, na kterou nebyli zvyklí)
- Socialistický způsob **zaměstnávání** – povinné zaměstnání bez ohledu na skutečné schopnosti v tradičních profesích spolu s komunistickým systémem odměňování bez ohledu na efektivitu práce rozložila pracovní návyky
- Vzdělávání ve **zvláštních nebo pomocných školách** – příčiny: jazyk (abstraktní pojmy i čeština samotná), styl výuky (verbální komunikace), učební pomůcky, přijímací testy (např. kreslení či psaní), hygienické a sociální požadavky... přizpůsobeny vkusu a chápání bílých dětí (Když se učili o slavných lidech, byli to samí „gádžové“); děti bez podpory v rodině, kde obecně nízká váha vzdělání a psaným vědomostem; nutná péče o sourozence a rodinné práce na úkor studia; kolektivní-velkorodinná mentalita (neschopnost se rozhodovat sám za sebe) brání projevům ve škole → nepřijetí na ZŠ nebo přeřazení z ní; vyřazení celých generací ze systému normálního školství dále brání vytváření pozitivních vzorů a velmi znesnadňuje uplatnění na trhu práce
- Odebírání dětí do **ústavní výchovy** – z důvodů hygienických nebo sociálních posouzena péče rodičů jako nevyhovující, aniž by byl brán v úvahu odlišný kulturní styl výchovy, který obsahoval silnou vazbu rodičů na dítě a pozornost jemu věnovanou → drastický pokles morální úrovně (i ve zdrojových rodinách) a nárůst kriminality (odchovanci ústavů)
- chápání Romů jako **sociální (socio-patologické) skupiny**, nikoliv etnické či národnostní, která by měla právo na zachování svých kulturních a jazykových specifik → kulturní vakuum, protože většinová společnost Romy zároveň plně nepřijala; frustrace, protože romství přisuzováno daným osobám jako negativní cejch ze strany většinové společnosti; jazyková asimilace způsobila opouštění romštiny, ale nepracovala s jejím hodnotným nahrazením → kalkování (přenášení gramatických a myšlenkových struktur z romštiny do češtiny), jazykový mix (česko-romsko-slovenský), přejímání slangu od svého nevzdělaného českého okolí; vzniká „romský etnolekt češtiny“

Porevoluční změny

- **Občanství** (zákon o občanství 1993) – přidělení slovenského občanství Romům na základě místa narození jejich rodičů, ačkoliv oni sami na Slovensku nikdy nemuseli být; než překonali obtížnost administrativních procedur (časová i finanční před novelizací zákona), ztratili jako cizinci nárok na sociální podporu; omezená možnost zaměstnání → uvržení do nelegální ekonomiky a hluboký sociální propad (hlavně dluhy), ze kterého se dodnes pořádně nevzpamatovali
- **Nezaměstnanost** – velké propouštění z podniků po 1989 (častěji Romové než bílí); nízká kvalifikace; zdravotně zhoršená pracovní schopnost; u žen mnohodětnost; neochota pracovat za plat nižší nebo jen málo převyšující sociální dávky a možnost si k nim načerno (vzhledem k rigidnímu pracovnímu trhu a vysokému finančnímu zatížení zaměstnavatelů) přivydělat; levnější síla mezi cizinci-pracovními imigranty; rasová diskriminace a předsudky → opět zhoršení pracovní morálky (ztráta pracovních návyků, motivace); vzniká akutní nedostatek pozitivních vzorů (nízké vzdělání, nezvyk na zaměstnání); negativní důsledky na psychice dlouhodobě nezaměstnaných (muži často zakládali své sebevědomí na schopnosti uživit rodinu, proto sahají k pololegálním či nelegálním činnostem)
- **Ztráta bydlení**
  - Neplacení nájemného: nezvladatelné náklady za služby na konci roku; nečekané výdaje (pohřeb...); zadlužení u lichváře; závislosti (alkohol, drogy, gamblerství); neschopnost hospodařit vyplývající z odlišných hodnot (drahé mobily místo nájmu...); ochuzení o sociální dávky kvůli absenci českého občanství; omezení příspěvku na bydlení pro dluh na nájemném, protože je tato dávka vázána na řádné placení nájemného
  - Následuje vysídlení z bytu (ani za komunismu přistěhovalí Romové nežili ve vlastním, proto na ně restituce a privatizace mají ničivé důsledky): restituent se snaží maximálně efektivně využít své nemovitosti, které jsou navíc často v lukrativních centrálních částech obce (stará zástavba, která byla uloupena původním vlastníkům a využita pro ubytování nových nájemníků); o totéž usiluje obec nebo realitní firma, které byla nemovitost prodána
- **Sociálně vyloučené lokality**
  - Vznik lokalit (paneláky, bytovky, býv. dělnické kolonie, kasárna, statky...): přirozené sestěhovávání chudých rodin do cenově dostupných míst; vytlačováním z bytů (tlak na podpis odstupující smlouvy, nabízení odstupného, nebo soudní odebrání bytu kvůli nedodržení nájemní smlouvy); řízeným sestěhováváním problémistů do holobytů
  - Charakter bytů v lokalitách: špatná kvalita; neúměrné přeplnění (tj. další zhoršení hygienického a technického stavu); často předražené (pokud ve správě soukromníků)
  - Lokality jako samostatný sociopatologický jev (vzájemně se podporující a narůstající prvky): nezaměstnanost; chybějící občanská vybavenost (vzdělávací a pracovní místa, služby); záškoláctví; závislosti; kriminalita (ukradené zboží do zastaváren, lichva); prostitute; zhoršená hygiena a zdravotní stav; vnitřní konflikty a nezájem o společný prostor (žijí spolu skupiny a rody, které se vzájemně nesnášejí)
  - obce nedokáží dále s obyvateli lokality komunikovat a spolupracovat, protože netvoří „komunitu“ (to jen v očích majoritní bílé společnosti), tedy nemají ani své představitele (každý se může chovat jinak, chtít něco jiného)

- jako bumerang začnou ohrožovat celou obec (kriminalitou) nebo alespoň stát zvýšenými sociálními a jinými výdaji → zodpovědnost jen přehozena z obce na stát, ale s mnohem horším dopadem
- **Diskriminace** – ojediněle otevřená diskriminace např. vyhlášky obecních úřadů (jsou rušeny po zásahu státní správy), ale diskriminace je mnohdy skrytá (např. při uzavírání nájemních, zaměstnaneckých smluv, přidělování obecních bytů, náборы do policie) – např. vůči osobám, které nemají čistý trestní rejstřík, které jsou dlouhodobě nezaměstnané, které mají dluhy na nájemném, které neukončily základní vzdělání, které nemají výšku 175 cm apod. (Romové jsou přirozeně v průměru o 12 cm menší, než ostatní populace), které neumějí plavat atd. – zřizovatelé obvykle dobře vědí, jakou skupinu tyto někdy zcela nesouvisející podmínky postihnou; častá diskriminace v gastronomických podnicích a na zábavách, které se vůči Romům definují jako „soukromá akce“ nebo „klub“ s podmínkou členství
- **Školství** (podobný přístup jako za komunismu) – generace rodičů již navyklá na tento způsob, někteří sami vyžadují, aby dítě šlo do zvláštní školy (dnes již formálně zrušeny), kterou znají a i z hlediska etnického složení žáků považují za „svou“ školu
- **Kriminalita** – co do vyčíslitelné škody však není nijak alarmující (srovnej se škodami českých „bílých límečků“); neobjektivní a neproporční referování o této kriminalitě v médiích vyvolává averzi k celé menšině

Některé nástroje řešení (dosud nedostatečně užívané)

- **Lokality**
  - Předcházení neplatičství: splátkový kalendář (ale obce se bojí přílišné administrace, navíc problém s dodavateli vody a energií, kteří na alternativní způsoby platby obvykle nepřístupují); institut „zvláštního příjemce“ (lze použít bez souhlasu oprávněné osoby, ale snižuje její schopnost dále hospodařit s penězi); terénní sociální práce (motivují a radí v právních věcech, ale jejich efekt nejistý); odpracování dluhu (vhodné kvůli budování pracovních návyků, ale organizačně náročné pro obec)
  - Zvyšování kvality bydlení: např. funkce domovníka (jsou mu za to odpuštěny dluhy, ale nemusí mít autoritu)
  - Zlepšení zdravotního stavu: učit všechny romské dívky i ženy zdravým stravovacím zvyklostem; z domů obývaných Romy odstranit plísň; povinné lékařské prohlídky
  - Celkové zlepšení situace: zavést výstavbu tzv. „sociálního bydlení“; bydlení s kontraktem (souhlas se spoluprací s terénním pracovníkem, povinná údržba domu, rekvalifikace, vzdělávání...); zliberalizovat trh s byty (zpřehlednit udělování obecních bytů, deregulovat nájemné u soukromých bytů); „nepřizpůsobivost“ (hluk, špatná hygiena a zanedbání domu a okolí) a vysokou cenu bydlení možno řešit formou jakéhosi „romského“ domu (**architektonického typu sociálního bydlení odpovídajícího kulturním potřebám a hodnotovým normám Romů**); nejbližšími příklady může být Vesnička soužití v Ostravě nebo některé typy bydlení pro kulturně odlišné menšiny v Evropě (Sámové ve Skandinávii...); klíčové je totiž **zvýšit propustnost** mezi jednotlivými sociálními úrovněmi, aby se jednotlivci mohli z lokalit dostat
- **Zaměstnávání**

- změna mentality většinové společnosti: Nutné přestat generalizovat a zaměřit se na ty, kteří své postavení skutečně chtějí zlepšit a přičiňují o to
  - částečné zvýhodňování Romů na trhu práce vzhledem k diskriminaci a znevýhodněné (sociokulturně) pozici (inspirovat se státní politikou vůči zdravotně postiženým)
  - Vytvářet umělé pracovní příležitosti pro Romy („hladové zdi“)
  - Obrátit demotivující poměr mezi sociálními dávkami a minimální mzdou tak, aby se vždy vyplatilo pracovat
-
- **Vzdělání** – doučování by mělo být pro studenty (Romy) bezplatné, pro doučovatele placené ze státních prostředků a to na obvyklé úrovni (plat doučovatelů); zaplnit volný čas

  - **Překonávání asimilační frustrace** – programy výuky ve školách mají obsahovat info o Romech, jejich historii, kultuře a tradicích; integrace při zachování většiny kulturních specifik a odlišností, které tuto komunitu charakterizují a které si přeje zachovávat, pokud tyto odlišnosti nejsou v rozporu se zákony ČR